

ЛНБ України ім.В.Стефаника

01148519 (Т)

2012
P. 1914. Ч. 37.

ПРОСЬВІТНІ ЛИСТКИ.

Про життя Тараса Шевченка

НАПИСАВ

ДЕНИС ЛУКІЯНОВИЧ.

14-а тисяча.

Ціна 10 сот.

Накладом Товариства „Просьвіта“ у Львові.

В ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

С. 169377

040K.

ИРОСБИТИ ИИТКН

ИРОСБИТИ ИИТКН

ИРОСБИТИ ИИТКН

ИРОСБИТИ ИИТКН

ИРОСБИТИ ИИТКН

ИРОСБИТИ ИИТКН

ИРОСБИТИ ИИТКН

И. 28988

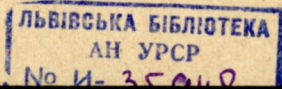
Збірка М. С. ВОЗНЯКА

1. Чому кождий Українець і кожда Українка повинні знати жите Тараса Шевченка ?

В 1914-ім році сьвяткує вся соборна Україна такий обхід, якого ще ніколи не сьвяткував український на-рід. Обходимо соті роковини приходу на сьвіт най-більшого мужа, якого дотепер видала з себе українська нация. Того, що казав нам жити, як була вже готова, викопана для нас могила.

Людство іде наперед дорогою поступу таким ро-бом, що час до часу з'являють ся великі, талановиті люди на ґрунт підготовлений звичайними робітниками. Вони силою духа переростають своє покоління і ще будучим показують та промошують шлях.

Шануючи і почитаючи таких великих людей, ми тим шануємо і себе. Бо теперішність найчастійше вя-жесть ся з минулим, вона з нього вийшла так, як з те-перішности виросте будуче. З минулого треба вчити ся. В дійсности не тільки вчимо ся, але і всю працю нашу навязуємо до минулого і вже зробленого нашими попередниками. Ніхтож не починає роботи наново, з са-мого таки початку. Що батьки наші зробили, се ми приймаємо як готове тай стараємо ся йти ще далі. Наші діти приймуть се, що ми зробили тай старати ся муть за дальший поступ. Певне, що відколи — при-міром — деревляний леміш заступлено залізним, ніхто вже не почне тепер деревляним лемішем орати, або хоч набивати його залізом по берегах. Тепер уже ду-мають, як залізний плуг поправити; завели парові плуги і т. д. Шо зробить ся доброго і мудрого, чи в господарстві, чи в промислі і техніці, чи в ремеслі, чи в науці, се люди переймають і шукають іще ліпшого.

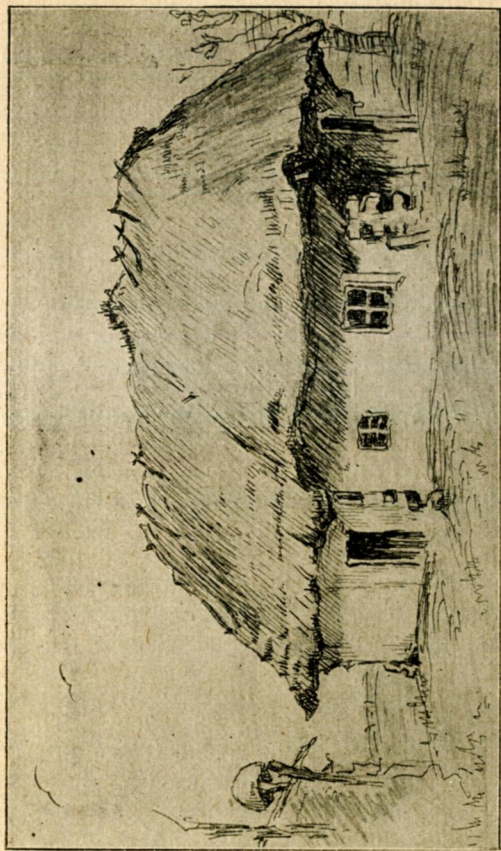
Так то не пропадає ніякий винахід, ніяка нова, хосенна гадка, ніякі зусилля людського духа. Се значить безсмертність людських діл. Се значить: ми працюємо для будучини.

Шануючи великих людей, роздумуючи над їх життям і ділами, ми вдоволяємо потребу нашої душі, котра нам каже признати другому правдиву заслугу і віддати йому належну почесність. Разом з тим ми вчимо ся, розглядаючи працю великого чоловіка, якої вислід буває підставою праці для цілих поколінь. Такий великий чоловік умів ліпше ніж ми жити, хоч може не для своєї особистої користи, але для ідеї і для загального добра. В його життю не оден з нас найде приклад для себе.

Не всіх великих людей почитають однаково. Се залежить не тільки від величини їхніх заслуг, але також від того, якій думці (ідеї) вони служили. Одних нпр. почитають самі лікарі, других самі історики. Не багато є таких великих людей, щоб їм поклоняли ся представники цілого народа, а то і цілий нарід. Бо до того не дають іще підстави самі заслуги і великі діла. Коли Тараса Шевченка почитає кождий сьвідомий Українець, то він шанує в нім не тільки великого поета, але того, що посіяв нові гадки, новий клич кинув, підняв перед народом новий стяг на місце давного, козацького, котрий похилив ся і впав. Шевченкові гадки стали ся жерелом нашого народного відродження тай до нині вони живуть в нас і дають нам животворну силу. Тому то називають Шевченка нашим апостолом.

Та Шевченко окрім своїх віршів, дав ще Україні ціле своє жите від молодости до старости. За свою ідею, за ті гадки, які він так щиро і так сьміливо розкрив перед земляками, він страждав на заслання, а воно зруйнувало його жите. Шевченко поляг мучеником за Україну.

Нас учать в історії про жите королів і князів. А Шевченко то наш князь і король, наш гетьман і кошовий, хоч не мав війська, тільки любов у серці і не мав збруї, лиш — могутне слово. Шевченко найбільший син України і тому кождий з нас повинен знати його жите.

Родина хата Шевченка.

2. Дитячий і хлопячий вік Тараса.

Тарас Шевченко родився д. 9. марта 1814. р. в селі Моринцях, де його батько Григорій пристав на ґрунт до жінки Катерини. Ще Тарас у сповитку був, як батьки його перебрали ся в родинне село Шевченків, у Кирилівку. Стало ся се на приказ пана, бо Григорій був кріпаком (панщизняним мужиком) дідича Енгельгарда. Обидва ті села і Моринці і Кирилівка лежать у звенигородському повіті, на полудне від Київа. В Кирилівці вже Григорій Шевченко зістав ся і тут зріс Тарас. Пробув там до 15 року свого віку.

Злиднями привитала доля Тараса ще, в зарані. В кріпацькій родині тяжко за гаразди. А хоч дитина під оком люблячої мами не відчуває так недостатків, бо й небагато потреб має і ще не вміє журити ся, Тарасови власне не поталанило: ненька лишила його дев'ятьлітнім сиротою. Сестра Катерина, що так любила його і голубила, віддала ся на чуже село. Батько вже нив ся вдруге і то з удовою; мачуха привела з собою діти і на Шевченкову хату, на семейне жите упала тїнь. Почали ся драки і бійки між дітьми, колотнечі між старими. Прощайте добрі, милі часи, коли білявий хлопчина навганяв ся вулицями, викупав у потоці і впав у саді під першу яблуню з краю тай захріп... Кожда сварка, яка спалахнула у Шевченків, кінчила ся побоями живого, збитошного Тараса. Мусїв він тікати і ховати ся в печеру за селом, то в бурянах у сусіда, куди сестра Ярина приносила йому кусень хліба, а про сховок братчика не сказала нікому. Раз бито і катовано його три дні підряд за те, що пасинок мачухи Степанко украв постоялому на квартирі салдатови (жовнірови) 45 копійок і звернув підзор на Тараса. Що йно третього дня виявило ся, хто виновником.

Тільки було спокою в хаті, як хлопець уступив ся і пішов на науку до дядка (почав вчащати ще за житя мами) або літом поїхав із батьком чумакувати. Чумаки були се купці, що в давних часах привозили головно сіль і рибу знад Чорного або Азовського моря, а вивозили з України пшеницю. Коли вже торговельні

шляхи були безпечні і взяло ся багато міст, чумацькі валки не запускали ся аж над море. Чумакуючи з батьком, Тарас не то що не зазнав домашних невгод, але не міг до сита налюбувати ся тихими зоряшливими ночами степовими та надивити ся на безкраї, наче море, степи. В такій дорозі занедужав Григорій і помер. Тарасови було тоді 11 років і він лишив ся на опіці діда Івана.

Тепер уже виступив Тарас із вітцівської хати. Іншої ради не було. Навіть немав ніякого права до частки по татовій смерті. Батько його, вмираючи, казав, що Тарасови не придасть ся ніщо з кріпацької мізерії, бо він, шануючись, вийде на великого чоловіка, або, не дбаючи, зійде на велике нінащо.

Сповнило ся перше батькове вішованє, Тарас вийшов на такого чоловіка, яких на цілій землі було небагато. Але по терновій дорозі зайшов він до великої слави.

З волею діда пішов він знов на науку, та витерпіти там не міг довго. Сеж не була школа, така як по нинішних селах, а дяківка. Вчили читати псалтир, дяк був завжди підпитий і мав один тільки спосіб науки — бійку. Тай ще кождий школяр сам приносив на себе вишневий прут або березові різки і мусів тихо лежати, не ворухнути ся, коли пяниця відлічував киї та прибаляував.

Тарас знав уже псалтир на память, а читав його голосно і виразно, тому дяк Бугорський заставляв його вчити в школі і бити школярів (настановив його „консулем“) тай читати при мерцях псалтир. За таку роботу діставав Тарас книша і десятий гріш від дяківської плати за кожного мерця, а за науку мав вільне мешканє на дяківці. Але не було чим прохарчувати ся і за що зодягати ся, отже Тарас задумав утікати від Бугорського та йти учити ся малярства у церковних малярів, яких було багато у сусідних селах, особливож у Хлипнівці. Надіяв ся Тарас зарібків і чув до малярства велику охоту.

Не міг бідний сирота трапити на доброго учителя. Малярі заставляли його до важких послуг, до домаш-

ньої роботи, а про мальоване і не кажи. Знеохочений, вернув ся Тарас знов у Кирилівку і став підпасічем у громадського пастуха. До того часу відносить ся його вірш: „Мені тринацятий минав, я пас ягнята за селом“. Нездатний був з нього пастух, бо він або замислив ся і в небо глядів, або рисував, а череда ходила самопас. Через таке мусів покинути пастирство. І служба у добросердного попа в Кирилівці не вдоволяла Тараса, якесь неясне тоді ще бажанє сьвітла, охота посвятити

Тарас з сестрою Катериною.

ся малярству, шукати чогось ясного і доброго заставили його йти знов із рідного села.

Колиж він пустив ся ще раз на мандрівку по малярях і вкінці найшов привітного чоловіка, показав ся инший клопіт. Той маляр бояв ся тримати кріпака без панського дозволу. Тарас подав ся в Вільшану до зарядчика Енгельгардових маєтків. Та той замість дати розписку, затримав Тараса, казав підучити троха охай-

ности і укладу тай ураз з іншою прислугою відправив і Тараса на Литву у Вильно, де жив у ту пору дідич Енгельгард.

3. Що виніс з собою Шевченко з рідного краю?

На шіснацятomu році недобровільно покинув Тарас свої рідимі сторони і пішов на чужину, де побув одним тягом 15 років. У тих далеких краях зробив ся він великим чоловіком, добув слави і хвали. Алеж не чужениця йому се дала, а рідна Україна.

Як рослина, хоч би яку засадив, тягне соки і поживу з землі і з повітря, так людина носить у крові вдачу свого народа і хист своїх предків, а виховане, наука і пригоди в житю, особливо в ранніх літах, складають ся на характер і розвинуть або збавлять вроджений талант у чоловіка. Шевченка міг видати тільки нарід, що має такі співанки, пісні і думи, як ми. Завзята натура діда Івана, який ходив з Гайдамаками, показала ся в Тараса і дала йому силу терпіти муки, а не скривити душею. Ті всі злидні, які йому постелили такий незавидний шлях у молодости, тільки загартували тіло і духа Тарасового. Студінь, дощі і вітри тай усї невгоди, які витерпів Тарас, бурлакуючи в околицях Кирилівки, зробили його залізним і витревалим, дали йому змогу перетерпіти салдатську каторгу.

Шевченко сам каже у своїх споминах, що насильства дяка зродили у нього на все жите нехить і відразу до панованя одного чоловіка над другим. Сї думки, які взяли ся ще в дїтвака, кріпшали і Тарас на все лишив ся ворогом насильства, оборонцем покривджених.

Та не сама тільки память кривди і злого лишила ся в дитячих споминах у Тараса. Мов звїзда крізь мраку просьвічувала у нього згадка материнської любови і він поніс з собою тугу за маминими пестощами, за добрим словом любих сестер Катерини і Ярини. Тому він так високо цїнив і так високо ставив у своїх творах образ матери в сімї.

З під рідної сртихи виніс Тарас ще й інші добрі посїви. Хоч і бідні, Шевченки з себе не були такі про-

сті. Що найважнійше, були між ними грамотні і знали вагу осьвіти. За старанєм батька Тарас не пішов у сьвіт невідушим, але письменним.

Далі, була у Шевченків жива пам'ять ліпших часів. Тих, коли на Україні була ще воля, хоч і треба її було завзято боронити від лихих сусідів; коли ще не було наложено на Україну московське ярмо. Дід Іван був учасником т. зв. Коліївщини, гайдамацьких розрухів 1768 р., коли Запорожець Максим Залізняк і сотник двірських козаків Потоцького Іван Гонта стали на чолі ватаг і бороли ся проти закріпощеня селян та воювали в обороні православної віри. Цілий той рух вийшов з Мотрониного монастиря не так далеко від Кирилівки і Шевченко сам каже:

...тими шляхами,
Де йшли гайдамаки, малими ногами
Ходив я та плакав.

Отже дід Іван розказував синові і сусідам про давні часи, про Коліївщину. Сі оповіданя ворухили Тараса, коли він дух запер у собі і в кутку сидів та слухав. Він плакав дитинячими сльозами, спочуваючи кривді українських селян. Ті зворушеня лягали в дитячу душу і лишали слід. Дідовіж оповіданя доповнив іще старенький чернець у мотронинським монастирі, куди ходив Тарас із сестрами на прощу. В сусідних від Кирилівки селах показували ще пам'ятки і місця звязані з Гайдамаками. І по літах Тарас списав по споминам ті дідові оповіданя в поемі „Гайдамаки“.

А так само, як спомини про Гайдамаків, знав Тарас з дому і пісні народні і думи тай співав їх, не розставав ся з ними весь вік. Вони йому розкрили красу поезії, на них він учив ся віршувати.

Але найбільша Тарасова учителька була природа. Від неї Тарас не відчужив ся. Цілих 15 років жив на її лоні, і так до неї звик, що вже ніколи не перестав любити ся нею, шукати у неї краси і розради. А яка гарна природа в звенигородським повіті, найкращім із всіх у київській губернії! Лани, гаї і байраки міняють ся з собою, де-не-де замикають овид горбки, а межує з ними степ. Не диво, що така живописна країна ви-

дала багато малярів. Вона і на малого Тараса зробила перший нестертий слід. І ті вражіння лягали в Тарасову душу а по літах озвали ся.

З таким багатим скарбом їхав Тарас у далекий край. Той скарб то було поетичне дарованє, яке не давало Тарасови взяти ся ні до хліборобської ні до ремісницької роботи. Воно заставляло Тараса перти ся до малярства. І тільки з часом, коли він набрав ся потрібної науки, воно показало ся в цілій силі. Повним сяєвом заяснів тоді Шевченків талант.

4. Шевченко в службі.

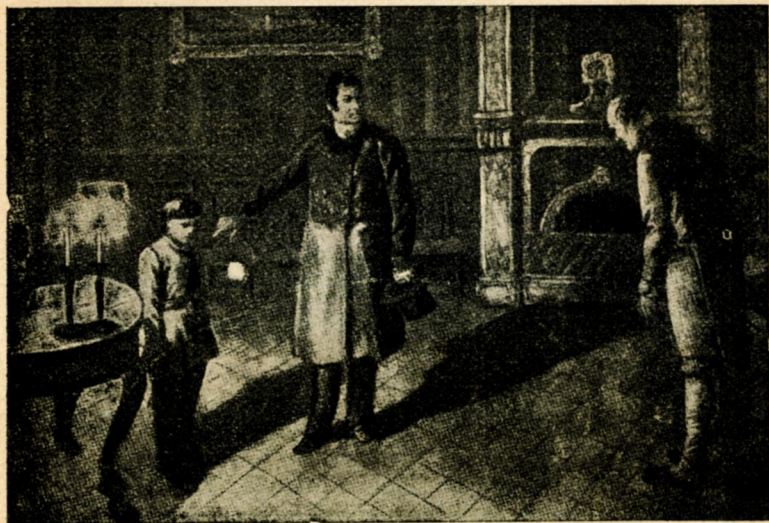
Тарасові злидні не перевелись, хиба що відмінили ся. Досі він голодував, слота його біла, спека припікала бездомного бурлаку. Тепер мав що їсти і вбрали його, але відібрали свободу. Він крепаком був перше і зістав ся ним тепер. Але в Кирилівці був від пана далеко, а в Вильні, в Варшаві і куди там ще не їздив Енгельгард, забираючи з собою прислугу, був Тарас під самим таки панським дахом. Було кому пазити його і за найменшу провину висікти різками „для науки“.

Було і друге горе. Збудила ся у хлопця туга за вітчиною. Не стало високих могил, на котрі ходив колись то Тарас шукати залізних стовпів, що буцім-то підпирають небо. Не бачило око українського неба і степів. Намість того мав сільський хлопчина міські мури, а замість степового вітру і соловейкового співу чув шум і гуркіт чужого міста.

А вже цілком приголомшив його Петербург, столиця Росії, куди виїхав дідич Енгельгард разом з цілим своїм двором. Хоч Тарас не мав коли і як ходити по місті, а все таки довелось і йому побачити уличне жите і він доконче обертав ся тепер в далеко інших умовах, ніж досі.

Та як не гірко було Тарасови, а всеж таки ціла зміна житєвих умов пішла на його користь. В Кирилівці він блукав і не міг найти пристановища. Хоч би й лишив ся був у Хлипнівці у церковного маляря, то

талант його не розвинув ся-б був і не набрав сили. Інакше склало ся тут. По містах зосереджує ся мало не вся культура. Тут купці великі, варстати і фабрики, театри, школи, вчені, малярі і уряди. Хто живе в місті, той має змогу навчитися, чого йому треба. А навчився тут малярства і Тарас.

Малого Шевченка застає дідич Енгельгард при мальованню і велить його за те укарати.

До того дійшло в той спосіб. У Тараса вільного часу було досить, отже кожду вільну хвилию обертав він на те, що рисував угльом та крейдою. На такій роботі вилловлювали Тараса і кождий раз карали. Але вкінці додумався Енгельгард, що видно-діло Тарас годить ся на маляря, а не на локая. Тай з маляря можна мати більшу користь ніж з козачка. От тому зглянув ся він на Тарасові просьби і звільнив його з локайської служби, а віддав на науку до добрих малярів.

Що йно тепер почало ся инше життя для Тараса. Раз, що він мав змогу робити се, до чого рвала ся

його душа від ранної молодості. По друге, виходив Тарас з панського двора і мав більше свободи, забігав у царський сад, відрисовував статуї то оглядав за склеповими вікнами і в церквах гарні образи. Тоді він перший раз стрітився з чесними, благородними людьми, які бачили в нім чоловіка, а не худобу-крепака.

Найбільшу вагу мала для нього знайомість із земляком Сошенком, бо той заняв ся його наукою, дав йому книжок і зблизив його до таких людей, як поет Гребінка, славний маляр Брюлов і російський поет Жуковський, що був учителем царських дітей і пізнішого царя Александра II. Нові Шевченкові приятелі побачили, що він людина незвичайна, бо і талант має великий, чого доказом були його малюнки, і характер має гарний. Вони згодили ся в тім, що треба йому конче дати доступ до найвисшої школи, де вчать малярства, до академії. Перше всего мали його викупити з кріпацтва, бо кріпак не мав доступу до академії. Отже Брюлов намалював портрет голосного поета Жуковського, і пустив на льоси, щоб таким робом зібрати більшу суму. Тай справді, придбав 2 тисячі рублів з половиною, на той час такі великі гроші, як нині 50 тисяч корон. За ту суму Енгельгард згодив ся визволити свого кріпака і так став Тарас вільним чоловіком, і вже тепер могли його прийняти до академії.

5. Шевченко на волі.

Тая дуже важна подія в Тарасовім житю припала на д. 4. мая 1838 р., коли Шевченкови минуло 24 роки.

Аж тепер він почув себе правдивим чоловіком, якому походжене від батька крепака не стоїть на перешкодї вчити ся і мати доступ до людей. Тепер він побачив велику вартість свободи і ще глибше відчув долю та кривду закріпощених селян на Україні.

Свободи уживав Тарас як найліпше. Він не мав досі ніякої осьвіти, отже тепер кинув ся напрасно до книжок, яких позичили йому приятелі. Він прочитав історію всіх народів (всесьвітну історію), читав у пе-

рекладах твори великих світових поетів і вчився французької мови.

Та найбільше вражінє зробила на нього по російськи написана історія України під заголовком *Історія Русов* іли Малої Росії, недрукована ще тоді, тільки переписувана. Її написав якийсь великий український патріот (здається Політика). В ній помилок багато, але автор проводить у цілій книжці думку, що Українці окремиї, самостійний нарід, а Україні належить бути окремою державою. Він показує всю кривду Українців і докладно розказує, як вони боролися за волю.

Ся книжка отворила Шевченкови очи на минушість України, на її відносини до Москви та Польщі, навчила його, що треба в українській історії високо ставити і чого для України домагати ся.

За тою наукою Шевченко не багато мав часу малювати. І треба було потому невсипущою працею наганяти занедбане. Всеж таки Тарас робив такі поступи в малярстві, що всі професори в академії були з нього дуже вдоволені.

Не сама тільки наука спиняла Шевченкови малярство. Він признав ся сам, що малюючи в академії, нераз задумував ся і перед його очима ставав сліпий кобзар в українськїм селі, то привиджували ся гетьмани та Гайдамаки. Читанє славних світових поетів розбудило і в його душі дар бути поетом; досі був він у сповитку, дрїмав. І от почав Тарас списувати вірші. Помало назбирало ся їх у нього чимало, а в 1840. р. приятель його Мартос видав їх своїм коштом. На заголовнім листку книжки був намальований кобзар під хатою і тому збірку своїх поезій назвав Шевченко „Кобзар“. Красшої і вартнійшої книжки, як ся, нема досі в нашій літературі. Вона зробила велике вражінє і великий переворот на Україні. Слїдуючого року видав Тарас свою поему „Гайдамаки“. З того часу не переставав уже віршувати.

Зараз по скінченю академії поспішив Тарас сам на любов Україну.

6. Шевченко на Україні.

Безмежно радував ся Тарас, коли побачив Славутицю-Дніпро, широкі степи з високими могилами, золотoverхий Київ, матір руських міст. Він їхав на Україну робити дуже милу і важну роботу. Археографічна комісія, така що береже пам'ятки давнини (будівлі, зброя, одержу, грамоти і т. и.) задумала видати альбом (книжку з рисунками) старих українських церков, замків, могил під заголовком „Живописна Україна“. Доручено Тарасови поробити рисунки старих українських замків, церков, могил. При тій роботі Шевченко ще докладнійше пізнавав славу минувшість нашу, роздумував над нею і поетичним своїм словом прославляв її тай звертав на неї очи своїх земляків.

Так обїхав поет Полтавську і Чернігівську губернію, а був і в Київській. Куди не заїхав, витали його дуже радо. А тому так його приймали, що він був дуже любий, милий, добрий чоловік і тими прикметами брав кожного в полон. Співав він милим голосом народні пісні і був веселий. Двері панських покоїв отворала йому слава, якої придбав собі не тільки Кобзарем і Гайдамаками, але й іншими віршами, які кружили у відписах по Україні.

Відвідав він і родинні сторони і родину тай запоміг її, як міг. Ще з Петербурга вислав він братови гроші, хоч сам їх мав мало. Він поміг і якомусь чужому чоловікови. Раз він гостював у панотця, як прийшов якийсь селянин жалувати ся, що вкрадено йому пару волів. Шевченко дав йому 50 рублів, ніби позичив. Селянин прийняв гроші, але питав, як має йому віддати їх, коли навіть не знає, від кого дістає таку поміч. Бери — казав, усміхаючись Тарас — прийдеш віддавати, то пізнаєш.

Але наймилійше було Тарасови в Києві. Там на кождім кроці було тільки памяток нашої княжої і козацької слави. Крім того від яких 15 років зосереджувало ся в тім місті живійше українське жите духове. Від коли заложено в Києві університет (1831) збирало ся там більше молодіжи задля науки, працював там про-

фесор московської літератури Максимович, а з молодих поет Куліш, історик Костомарів і інші.

З гуртом молодих Українців познайомив ся Шевченко і огненим словом додав їм ще більше відваги і завзятку. І так завязали вони товариство, що звало ся Кирило-Митодіївським братством. Сю назву вони прийняли в честь перших славянських апостолів, а в славянщину дуже вірили, сподівали ся великого добра з того, як би всі славянські народи зробили вільну спілку (федерацию), в якій кожда республіка¹⁾ мала би рівний голос. Кріпацтво мало упасти, бо кождий чоловік повинен мати повну свободу і волю, якою мовою говорити, до якої віри признати ся, що писати і друкувати, в які товариства єднати ся.

Ще нині навіть, у 67 років від заснованя Кирило-Методіївського братства нема тої свободи в Росії, хоч кріпацтва вже нема, а навіть ніби конституцію дали. А щож казати про тамті часи. Російський уряд, як тільки дізнав ся (з доносу) про тайне товариство, що ширило такі небезпечні для нього думки, приказав арештувати 10 визначнійших членів товариства, між ними і Шевченка. Тим більшу небезпеку бачив цар у тім, що власне Українці думають про зміну порядків. Бо що без України Москва? Землі московські невротайні, а надто, Українців так багато між московськими поетами і вченими, що половину літератури і науки Москалям сотворили.

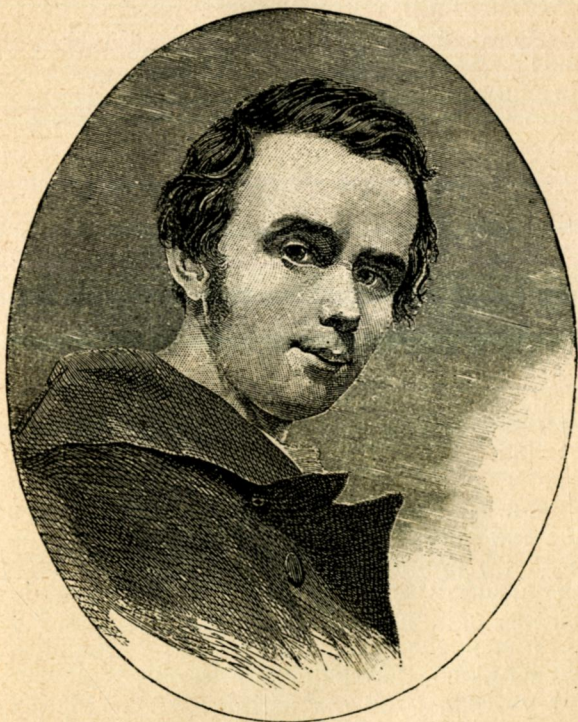
Томуж то провідників братства заслано в далекі губернії на кару, а найтяжше покарано Шевченка. За те, що написав поему *Сон і Кавказ*, у яких остро напав на царя і на царські порядки за кривди України і інших поневолених народів. Цар Микола присудив Шевченкови служити у війську і то в азійських степах.

7. Шевченко в неволі.

Те велике нещастє впало на Тараса 1847 р., як він ледво 2 роки побув на Україні. А найшло воно його

1) Така держава, де нема короля, тільки рада і вибирані урядники, яких можна скинути.

в таку пору, що нівечило найкращі поетові замисли. Шевченкови отворала ся дорога до гарної будучини. За старанем княгинї Репніни дістав він місце при київськім університетї, а Кулішиха жертвувала йому підмогу на виїзд за границю, де він мав придбати собі

Т. Шевченко в молодім віці.

ще висшої осьвіти. І саме тоді, як поет вертав ся від Кулішів з Чернигівщини до Київа, його по дорозі арештовано.

Кара, яку присуджено Шевченкови, була надто велика. Раз, що вислали його в далекий край, розлучали з вітчиною і з приятелями і завдавали таку муку,

як кожному засланому. Але не було визначено, який час мала кара тревати, отже могли його держати на заслання і до смерти. Цар власною рукою дописав на присуді, що невольню Шевченкови займати ся ні писанем ні малярством. Се було страшно болюче. А ще заслали його в салдати (до війська). Його, вільнолюбного чоловіка, що так ненавидів насильства і обмеження свободи, а військо, муштра, збруя такі були йому противні!

Не відразу почув Тарас невиносиме горе. Є такі люди, що на самоті на мають об чім говорити з самим собою. Зате для других людей що йно тоді починає ся правдива, свободна праця духова. Коли чоловік осторонь і одинцем стане і заглибить ся у свої гадки, у свою душу, то він мусить з її дна винести скарби, як тільки вони там є. Ось чому пророки і великі учителі ішли навіть на пустиню, щоб лишити ся самотними і дати волю думкам.

І Шевченко зразу перетоплював у своїй уяві ті вражіння, які виніс із любої України. Йому привиджують ся ті образи і ті люди, яких недавно ще оглядав. Тарас у неволі написав більшу часть і то найкращих своїх творів. Але тільки в перших літах. Його не так дуже стерегли і пильнували. Найшли ся навіть такі добрі офіцери, що давали йому дозвіл утічи десь у чисте поле тай списати на клаптику паперу свої тужні думки; навіть приймали його у себе на квартирах і позволяли рисувати. Тількож, як пішов у Петербург донос і відтам прийшли нові накази, тоді поета погнали до Азії і пильнували так гостро, що і в холяві шукали, чи не мав олівця, або паперу.

Тут у дикій пущі тратив Шевченко здоровле і попадав у тугу. Не бачило його око ні цьвітки, ні дерева, ні могили, а небо — мов немите. І земляки наче забули за нього. Доки міг Тарас крадькома писати, заповняв свою „захаявну“ книжечку, а там і замовк. Від 1851 до половини 1857 р. нема ні одного стишка. Так пропало майже 7 літ у творчости нашого поета.

Але Шевченко, теряючи тілесні сили, був сильний духом. Він знав, що терпить за Україну, що за неї

жертву приносить, так як інші герої, що голови клали за сьвяту справу, за вітчину. Тому він достойно терпить, бо знає, з історії, що за свободу, за волю, за кожде право для народа мусіли краші одиниці платити житєм. Він і терпів і вірив в будучність України і сподівався для себе освободження:

Так Дніпро крутоберегий
І надія, брате,
Не дають мені в неволі
О смерти благати.

8. Освободжене і поворот Шевченка на Україну.

Ніде правди діти, що надто мало листів діставав Шевченко з України і він — як сам каже — утівав, щоб і не бачити, як другі салдати читають листи від родини. Близші Тарасові приятелі самі потратили голови тай не думали об тім, що треба піддержати того, хто найтяжше був покараний і терпів в дикій пустарі. заваленій снігами. Щастє, що Тарас сам мав таку велику силу духа, незломну волю і витерпів за Україну муки.

Шевченка призабули земляки з тої причини, що по розгромі Кирило-Методіївського братства настав час утисків громадянського життя урядом. Ті Шевченкові приятелі, як кн. Толстой і кн. Репніна, що не потребували лякати ся власти (на теж вони князі!) хоч і робили заходи в користь Шевченка, хоч і просили, щоб йому облекшено кару — нічого не добились. Справа була дуже трудна. Свого часу царська родина закупила льоси на портрет Жуковського і так зібрано гроші на викуп Тараса з кріпацтва. Жуковський був учителем на царськім дворі, тому царська родина хотіла мати його портрет. А не купилаб вона була білетів, то ще найшли-б ся були такі люди, що купили би, бо Брюлов мав славу, а його образи ціну. Але на царськім дворі розуміли так, що Шевченко має бути цареві до смерти вдячний. Скоро покінчено слідство над Кирило-Методіївськими братчиками, то про Шевченка предложено Миколі І. такий доклад: „Шевченко замість вдяки до

царської родини, писав мовою українською найбаламутніші вірші. В них він то плаче над кривдою України, то розповідає про колишню козацьку славу то поганими словами осьмішує царя і його семью. А що Шевченко придбав собі такими творами славу знаменитого поета, тим то вірші його двічі шкідливі і небезпечні“.

А на суді Шевченко не то що не відкликав ні одного слова і не шукав оправдання, але він сьміливо сказав усю правду. Говорив, що на Україні бачив страшну кривду і чув наріканя на царя і царську родину за такі погані порядки. Ось тому тяжко було впросити для Шевченка дароване незаслуженої кари, а хочби які небудь полекші.

Аж прийшла некорисна для Росії кримська війна (1853—1856). Історія показує, що по нещасливих війнах пануючі і їх правліне, побиті зовнішним ворогом звертають ся до своїх підданих, дають їм якісь полекші, заводять реформи. Так стало ся і в Росії по кримській війні. Цар Александер II. надав самоуправу земствам (щось подібного до Рад повітових в Галичині) поправив суди і збирав ся знести кріпацтво.

Серед таких полекш і реформ цар видав також амністию (дароване кари) засудженим за Миколи I. політичним в'язням. До тої царської ласки не допустили Шевченка. За ним просив і гр. Толстой і кн. Репніна, та цариця-мати не згодила ся. Аж на другій лісті знайшло ся імя великого страдника за волю України. Се стало ся з початком мая 1857 р. Коли прийшла така вість до Новопетровська, Шевченкови дали вже пільгу, а 14. серпня відправили до Петербурга, куди він прибув аж 8. цвітня 1858 р., бо задержав ся довший час у Ніжині. Десять літ тому взяли його відси 33 літним здоровим, кремезним мужчиною, а вернув ся Тарас сивим, лисим, пригорбленим дідом з покаліченим здоров'єм.

9. Шевченкові замисли, хвороба і смерть.

Хоч з неволі вернув ся Шевченко зломаний на тілі, був кріпкий духом. „Мені здаєть ся — каже він

у своїх записках — що я і нині (після заслання) точнісенько такий самий, яким був і десять літ назад. В моєму образі внутрішньому не перемінилася ні єдина риса“.

Сі слова треба так розуміти, що поетові думки і переконання не змінилися, що він готовий був, як перше, побиватися за освободжене селян, за волю України і другий раз на заслане піти. Він і справді, ще в дорозі з заслання писав вірші і то не інакші, як перед неволею. В „Неофітах“ він порівнює переслідуване християн лютими царями в Римі з переслідуванем поступових людей у Росії. І в інших поезіях не перестав він дорікати і лаяти царів за їх знущання над народом. Але довголітна неволя лишила свій слід. Вернувши з заслання, написав він небагато.

Сему неволя була винна. Там кілька років Тарас мучився без ніякої духової роботи, не читав нічого, не стежив за духовим житєм осьвічених земляків, Надто, хоч Шевчеокови було вже 44 років життя, коли вернув з заслання, не мав іще упорядкованих умов життя. Був бездомний, без сім'ї і без пристановку. Був бідний і без зарібків, журився тим, що визволу крєпаків все ще нема, а найближшої своєї родини він, сам вільний, не міг і досі викупити.

Поволи якось уложилися його справи. В малярській академії дали йому, як бувшому ученикови, кімнату на робітню і в ній Тарас замешкав. Почав знов працювати над образами, взявся за книжки, читав, а думка про поміч селянам не покидала його. Тому він шукав товаришів до видавання журналу: а як розумів вагу осьвіти для селян, показуєся з того, що зложив „Буквар“ для українських шкіл.

Діждався також дозволу поїхати на Україну, бо зразу казали йому жити в Петербурзі і то під поліційним доглядом. Тарас відвідав родинні сторони, побачив свою рідню і в короткий час потім удалося йому висвободити її від дідича з крєпацтва. Поет задумав поселитися на Україні. Йому, зломаному неволею тільки українське сонце вернулоб було здоров'є, а не холодні мраки в Петербурзі. Дніпро, степи і сади укра-

їнські вернулиб йому давну веселість, а не вид казарм, тюрми та ермітажу (царська палата). З помочию свояка Вартоломея Шевченка Тарас виглядів навіть над Дніпром місце під оселю для себе і вистарав гроший на купно землі.

„Як би з ким сісти, хліба зісти,
Промовить слово, то воноб
Хоч і як-небудь на сім сьвіті,
А всеб таки жилось.
Та ба! нема з ким!“

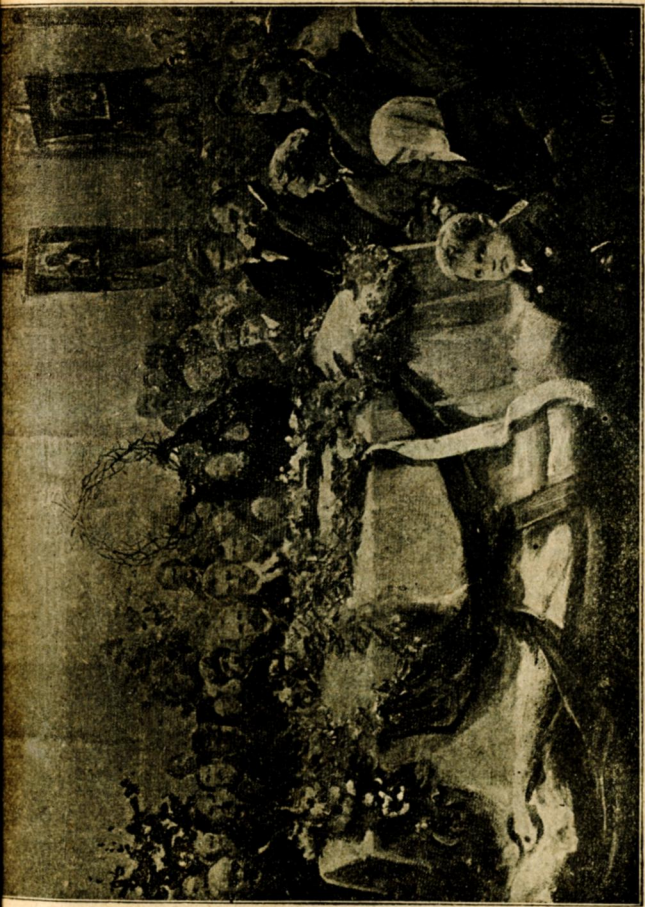
жалував ся поет, тай вишукав собі молоду зпоміж селянок. Панянки не хотів, бо задумав повернути до селянського стану. „Я по крові і духу син і рідний брат нашого безталанного люду,... що панночка робити ме у моїй мужицькій хаті?“ — писав він Вартоломееви.

Отже не поталанило Тарасови зранку, не було долі й до останку. В Петербурзі, куди він вернув ся, щоб поладнати свої грошеві і товариські діла, заскочила його слабість, водна пухлина. Не подавав ся їй Тарас, писав листи, малював, деколи і вірші написав. А далі погодив ся з судьбою. Знав, що треба вмерти, чи — як пише він у посліднім своїм віршу „рештувать вози в далеку дорогу на той сьвіт, до Бога“. Одно ще бажанє мав поет, а то почути, що кріпацтво знесене. Тимчасом царський маніфест був уже підписаний, тільки-ж оповішенє його відложено. А на тиждень до тої радісної хвилі д. 10. марта о 5 год. рано помер Тарас, проживши 47 років.

10. Похорон і могила Тарасова.

Умер Шевченко, а його конанє було образом його життя. Терпів несказані муки, стискав зуби, виривав зубами вуси, давлячи в собі болі, а не стогнав. Так минув його день уродин та іменин 9. марта, а слідуєчого дня о 5 год. рано скінчили ся його муки.

І закінчило ся довгострадальне жите поета, справжня, а безупинна боротьба. На 47 літ був він 24 роки кріпаком, 10 стогнав у дикім кіргізькім степі, 9 годів між визволенєм а засланєм уживав правдивої свободи,

Похорон Шевченка.

(Коли власти заборонили промови, одна Українка в чорній одязі зложила на домовині терновий вінок).

а вернувши з Новопетровська, три з половиною жив під поліцейським дозором. Такої трагічної житєписі не має ні один поет на всю кулю земську.

Тарас висловив бажанє спочати у рідній землі:

„Холоне серце, як згадаю,
Що не в Україні поховають!...“

писав він, а в Заповіті:

„Як умру то поховайте мене на могилі,
Серед степу широкого на Вкраїні милій“

Вірні тому заповітови приятелі Шевченкові виходили у властий дозвіл, весною відкопали домовину з дорогими останками і відвезли в Київ, а відти у Канів долі Дніпром. Так оспівував Тарас ту ріку, тепер вона понесла на своїх філях його домовину, а на ту велику хвилю зібрала всі свої води, виступила з берегів і зашуміла.

По дорозі від самого Петербурга виходили стрічати домовину, особливо в Києві був великий здвиг на панахиді, а крім інших бесідників промовляли тоді Антонович і Драгоманов. Д. 22. мая 1861 р. віднесли домовину з Канева на Чернечу гору, де недовго перед смертю лагодив ся поет завести собі хутір. Там він ліг спочивати і з того часу ся гора зветь ся Тарасовою.

Згодом упорядкували могилу, що зняла ся на найвисшій горбі над Дніпром в живописнім, чаруючій місці. Далекий, далекий з неї вид на лівий беріг Дніпра. А ще далі видно той хрест на Тарасовій горі.

Зелізний хрест підняв ся в гору. Стоїть на опоці. А такий сильний, що ніякий вихор йому нестрашний. Він цілі віки стояти ме і благословити розлогі поля і трудящий люд, що обливає своїм потом ті ниви і мостить твердий шлях у той бік, куди йдуть усі культурні народи. На такий опоці спер Тарас свою працю — на народі. Залізна витревалість, безупинна праця не дадуть нас, інтелігенцію скинути з тої опоки, відчужити нас від народа і ніякі царські укази, ніякі утиски і переслідування не спинять нас у поході до повного культурного розвитку, до правдивої свободи, поки не встане вольна Україна!

І слушно каже відомий поет і письменник Богдан Лепкий: „Як вернув знад Неви Шевченко, так верне колись і воля України, котру від нас до Петербурга забрали, в кайдани закували та в тюрму посадили. Тільки, що Шевченко вертав у домовині, а воля верне живцем, бо вона невмируща...“

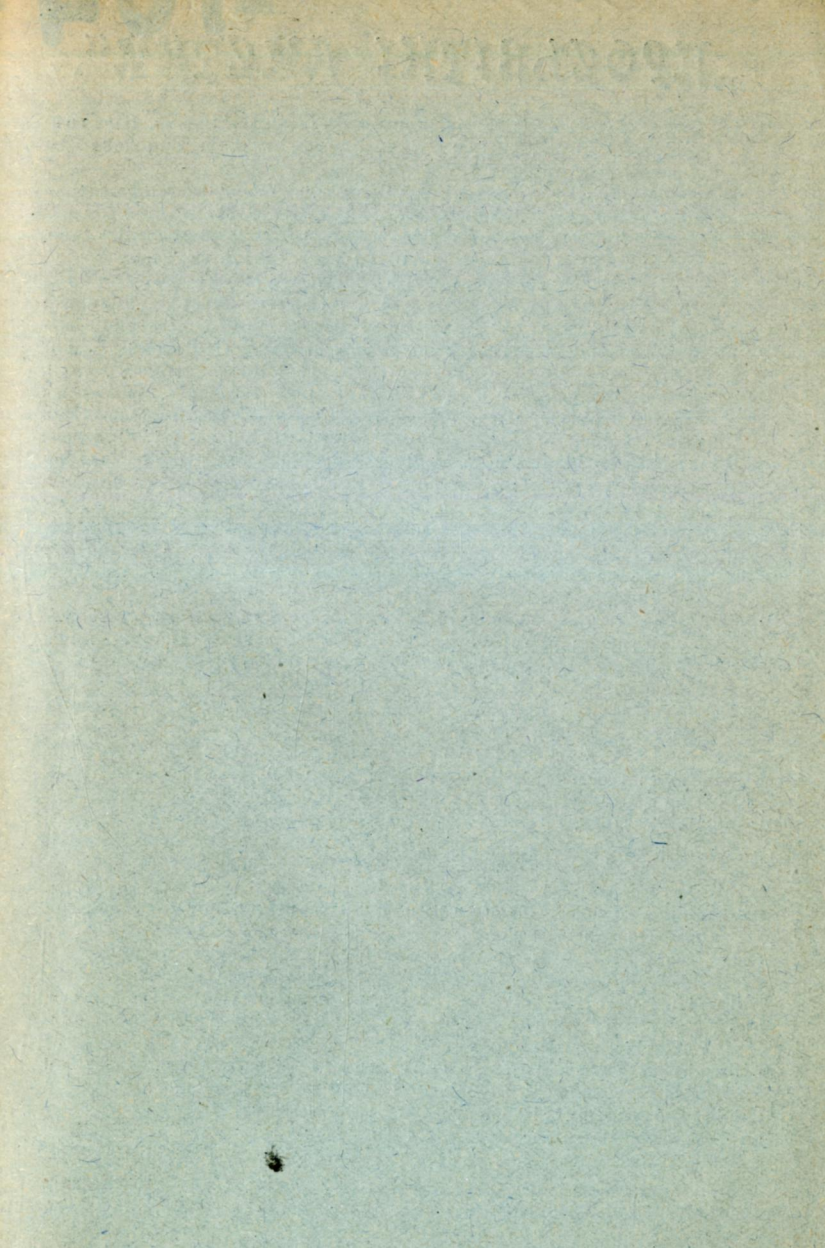
Так, верне живцем, завітчана, замаїна, хоч прийде по трупах мучеників за Україну.

З М І С Т.

1. Чому кождий Українець і кожда Українка повинні знати жите Тараса Шевченка? . . . ,	1
2. Дитячий і хлопячий вік Тараса	4
3. Що винїс з собою Шевченко з рідного краю? . . .	7
4. Шевченко в службі	9
5. Шевченко на волї	11
6. Шевченко на Україні	13
7. Шевченко в неволї	14
8. Освободжене і поворот Шевченка на Україну . . .	17
9. Шевченкові замисли, хвороба і смерть	18
10. Похорон і могила Тарасова	20

„ПРОСВІТКИ ЛЮБКИ“ 1980

- Ч. 10. Зміст: Яр. В—ий: Марія Марковичка (з портрет.) — М. Вовчок: Два сини. — М. Комар: Запорожські землі. — Зимовник Запорожця (ілюстр.)
- Ч. 11. Зміст: Яр. В—ий: Приятель Русинів. — Б. Бєрзон (портрет). — Др. М. Кордуба: Хто ми?
- Ч. 13. Зміст: Управа винограду. Написали А. Куровський і В. Табó, учителі школи огородничої в Тарнові. (З 17 рисунками).
- Ч. 14—15. Зміст: Книга Ярослава Мудрий (ілюстр.). — М. Конопенко: Заповіт Ярослава Мудрого. — А. Бравнер: Тирса — Домовина Яр. Мудрого (ілюстр.) — Григорій Кузьма: Про новий закон будівельний і огнетревалє покриванє дахів. — С. Руданський: Добре торгувалось. — Др. Зєнгер: Про права. (Ціна 10 сот.).
- Ч. 20. Зміст: Порадник податковий. Дванадцять літ вільних від податку домового. Проволока в справі податків. Відписанє податків задля убожества. Чого не вільно фантаувати за податки? Увільненє від податку заробкового. Говорить і пишєть по руськи. Чого важдали руські послї в відєнськїм парламентї в справах податків і належитостий.
- Ч. 21. Зміст: Військові приписи. Військові реклямациї. Відшкодованя для родин резервістів. Військові урльопи на час жнив. Полекні для заморських ємігрантів, обовязаних до військової служби. Амнестия для військових дезертерів. Платня за підводи.
- Ч. 22. Зміст: О правї зборів. Комісар. Інструкция. Розвязанє зборів. Власть. Средства правні. Кара. Завішенє закону. Взірці подань.
- Ч. 23—24. Зміст: Про злодія у селї Гаківниці, оповіданє П. Кулїша. — Козак-нетяга, за Мордовцем переклав Г. Х. (з ілюстр.).
- Ч. 25. Зміст: С. Т.: Полтавська битва (1709 р.) (з ілюстр.). — Притча про двох сусїдів, що мали одно імя.
- Ч. 26. Зміст: Г. Х.: Київ (з ілюстрациями) Ціна 20 сот.
- Ч. 27. Зміст: Роки жури. (Спомини матери). С. А. Савінкова. Переклав з російського Г. Хоткевич. Ціна 20 сот.
- Ч. 29. Зміст: Микола Гоголь. (З нагоди столїтїх роковин його уродин) Зачарованє місце, билиця, розказана дячком з українського села, написав Микола Гоголь. — Ілюстрация: Микола Гоголь.
- Ч. 30. Зміст: Білоруси, написав Іван Крипякевич.
- Ч. 31. Зміст: Др Зєпон Кузєля: Як закладати і провадити народні бібліотеки по селах.
- Ч. 32. Зміст: Е. О. і П. Г.: Порадник ветеринарийний Домашна аптика. — Новий закон про зарази худоби.
- Ч. 33. Зміст: Др. Іван Брик: Столітє уродин Маркіяна Шашкевича.
- Ч. 34. Зміст: Др. Ярослав Грушкевич, лікар-окуліст в Станіславові: Про трахому.
- Ч. 35. Зміст: Григорій Зацерковний: В справі еквівалєнтової належитости.
- Ч. 36. Герб України. (10 ілюстрацій). Ціна 10 сот.
- Ч. 37. Д. Лукїянович: Про жите Т. Шевченка, друк 25000 пр. Ціна 10 с.
- Ч. 38. Д. Лукїянович: Про Шевченкові твори, друк. 25000 пр. Ц. 10 с.
- Хто замовляє всі випуски, мусить прислати до Канцелярії Тов-а „Просвіта“ у Львові Ринок ч. 10. — належитість за листки і 20 сот. на пошту.

2005

169377

B 1.647